

Andrzej J. WÓJCIK*

KARTOTEKA KOPALNI WĘGLA KAMIENNEGO PAŃSTWOWEGO INSTYTUTU GEOLOGICZNEGO – ZAPOMNIANY DOKUMENT Z HISTORII GÓRNICTWA

„Kartoteka Kopalni Węgla Kamiennego” jest dokumentem związanym z historią górnictwa węglowego w Polsce. Rękopiśmienny dokument powstał w 1939 r. i zawiera szereg informacji dotyczących 36 kopalń węgla kamiennego z terenu Polskiego Zagłębia Węglowego. Są to dane dotyczące historii zakładów, produkcji oraz zasięgu poszczególnych pól węglowych, a także charakterystyki pokładów węgla. Dokument ten nie był dotychczas znany specjalistom i zasługuje na dalsze szczegółowe opracowanie.

1. Wstęp

Wśród wielu nieznanych, a często i zapomnianych dokumentów dotyczących górnictwa spotykamy i takie, z którymi los obszedł się łaskawie. Często są w grupie wiadomych tylko bardzo nielicznym badaczom. Są i takie, których los nie jest i nie będzie znany już nigdy. Jednym z ważnych dokumentów polskiego górnictwa węgla kamiennego jest prezentowana „Kartoteka kopalni węgla kamiennego”. Dokument ten został odnaleziony w prywatnych zbiorach i został przekazany przez autora notatki do Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrze.

2. Charakterystyka „Kartoteki kopalni węgla kamiennego”

Kartoteka stanowi zamknięty zbiór 36 kart, uszkodzonych w niewielkim stopniu (ślady zalania wodą), wykonanych na twardym papierze w formacie zbliżonym do A2 (35 × 55 cm). Są umieszczone w teczce z wytłoczonym złotym napisem: „P. I. G. Kartoteka Kopalni Węgla Kamiennego”, oklejonej płótnem koloru ciemnozielonego, wiązanej i dodatkowo wyposażonej w zapięcie z prawej strony (rys. 1). Karty mają postać stan-

* Instytut Historii Nauki Polskiej Akademii Nauk, Warszawa.

dardowych, wydrukowanych formularzy (rys. 2). W prawym górnym narożniku każdej karty znajduje się napis:

PAŃSTWOWY INSTYTUT GEOLOGICZNY

ODDZIAŁ REJESTRACJI

Złóż surowców mineralnych

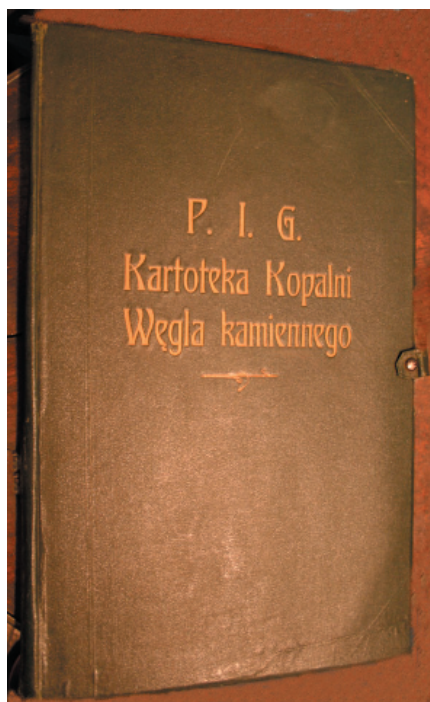
i wierceń

ZNAK

W części centralnej Karty znajduje się oznaczenie, jakiego surowca dana karta dotyczy, tu: „*WĘGIEL KAMIENNY*”. Dodatkowo w lewym narożniku przedstawione są puste pola (przeznaczone do wypełnienia) dotyczące oznaczeń; „*KOPALNIA, Województwo, Powiat, Gmina*”.

Poszczególne karty Kartoteki dotyczą następujących kopalń węgla kamiennego (pisownia nazw kopalń i miejscowości według Kartoteki):

- „Andaluzja”, gmina Brzozowice-Kamień, powiat Tarnowskie Góry,
- „Brzeszcze”, gmina Brzeszcze, powiat Biała,
- „Bielszowice”, gmina Bielszowice, powiat Katowice,
- „Barbara”, gmina Sucha Góra, powiat Frysztat,
- „Anna”, gmina Pszów, powiat Rybnik,
- „Charlotte”, gmina Rydułtowy, powiat Rybnik,
- „Dębieńsko”, gmina Czerwionka, powiat Rybnik,
- „Donnersmarck”, gmina Chwałowice, powiat Rybnik,
- „Ema”, gmina Radlin, powiat Rybnik,
- „Eminencja”, gmina Katowice, powiat Katowice,
- „Foch”, gmina Knurów, powiat Rybnik,
- „Gabriela”, gmina Karwina, powiat Frysztat,
- „Giesche”, gmina Janów Śląski, powiat Katowice,
- „Hohenegger”, gmina Karwina, powiat Frysztat,
- „Jadwiga”, gmina Pietwałd, powiat Frysztat,
- „Józef Piłsudski”, „Tadeusz Kościuszko”, „Jan Kanty”, gmina Jaworzno, powiat Chrzanów,
- „Jutrzenka”, gmina Mała Dąbrówka, powiat Katowice,
- „Kleofas”, gmina Katowice III, powiat Katowice,
- „Matylda”, gmina Lipiny, powiat Katowice,
- „Michał”, gmina Michałkowice, powiat Katowice,
- „Mysłowice”, gmina Mysłowice, powiat Katowice,
- „Piotr-Paweł”, gmina Knurów, powiat Rybnik,
- „Pokój”, gmina Nowy Bytom, powiat Katowice,
- „Polska”, gmina Świętochłowice, powiat Świętochłowice,
- „Postęp”, gmina Pietwałd, powiat Frysztat,
- „Prezydent Mościcki”, gmina Chorzów, powiat Chorzów,
- „Radzionków”, gmina Radzionków, powiat Tarnowskie Góry,

Rys. 1. Okładka Kartoteki Kopalni Węgla Kamiennego

Fig. 1. Cover of Hard Coal Mine Index

KOPALNIA
Województwo
Powiat
Gmina

"Wujek"
śląskie
Katowice
Katowice-Brynów

Zakłady Hohenlohego
Hohenlohe-Werke, St. Ahe.

WĘGIEL KAMIENNY

PAŃSTWOWY INSTYTUT GEOLOGICZNY
ODDZIAŁ REJESTRACJI
ul. Świerkowa 2, Katowice
I piętro

Znak

3416 - 357.

2. Wyczerpano: nadania lasu na terenie gminy Katowice - Brynów.

3. Nadania górnicze narazy i powierzchnie: Łąki:

Łąki, Hohenlohe	1 234 551 m ²
Brynów B	120 131 m ²
" E	1 234 421 m ²
" I	11 577 m ²
" E	1 234 574 m ²
" I	436 347,6 m ²
" I	1 233 183 m ²
Katowice	1 234 574 m ²
Brynów E	436 347,6 m ²
Razem:	10 127 746,25 m ²
Wyczerpano od Kat. dph. Ahe	+ 12 652,00 m ²
Odszko w wyczerpaniu Kat. dph. Ahe	- 28 069,00 m ²
Razem:	10 127 330,25 m ²

4. Hohenlohe przedsiębiorstwa. Dnia 10/I 1929, rozpoczęto górnictwo dawnego Hohenlohe z Hohenlohe z powiatu Katowice B. w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. Górnictwo było powołane, przekształcone w Hohenlohe z Hohenlohe, w powiecie 75 m. G

- „Rymer”, gmina Niedobczyce, powiat Rybnik,
- „Jan Sobieski”, gmina Jaworzno, powiat Chrzanów,
- „Siemianowice”, gmina Siemianowice, powiat Katowice,
- „Silesia”, gmina Czechowice, powiat Bielsko,
- „Szyby Jankowice”, gmina Boguszowice, powiat Rybnik,
- „Śląsk”, gmina Chropaczów, powiat Świętochłowice,
- „Walenty-Wawel”, gmina Ruda Śląska, powiat Katowice,
- „Waleska”, gmina Łaziska Średnie, powiat Pszczyna,
- „Wujek”, gmina Katowice-Brynów, powiat Katowice.

Karty te zawierają następujące informacje, odręcznie pisane tuszem (pozycja nr 1 dotyczy nazwy i lokalizacji, przedstawionej powyżej):

na pierwszej stronie:

- nr 2: Miejscowość nadania,
- nr 3: Nadania górnicze, nazwy i powierzchnia,
- nr 4: Historia przedsiębiorstwa,
- nr 5: Krótkie opisanie złoża, ilość pokładów ich miąższość, bieg i upad,

na drugiej stronie:

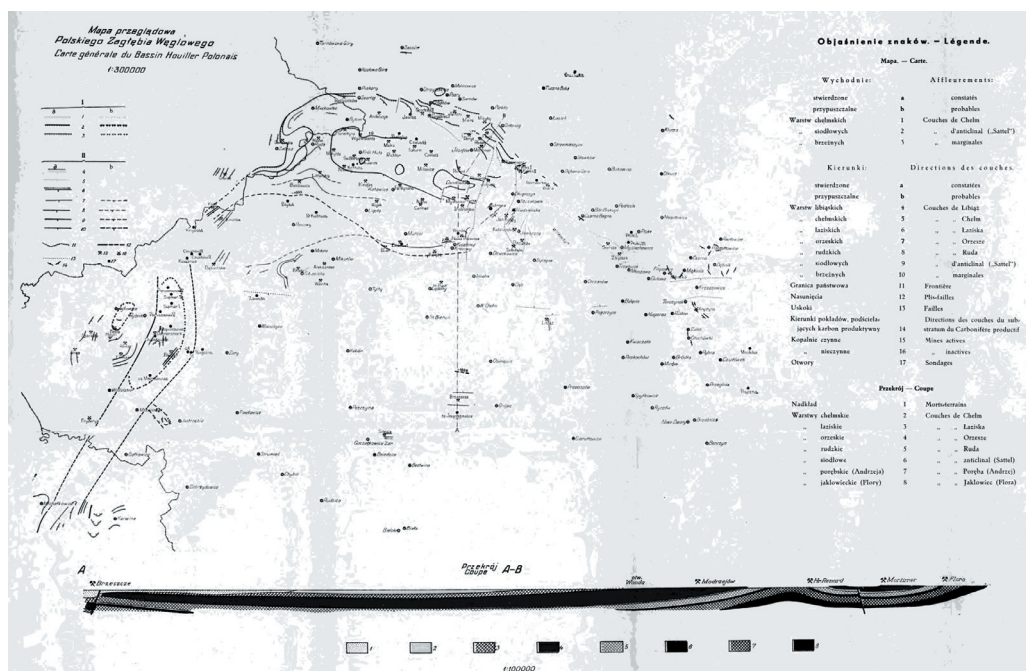
- nr 6: Właściwości węgla, analizy chemiczne i techniczne,
- nr 7: Produkcja i załoga kopalni w latach.

Wszystkie karty są opisane bardzo starannie. Biorąc pod uwagę opisy i charakter pisma można stwierdzić, że karty wykonały, co najmniej dwie osoby. Brak jest jakichkolwiek informacji o autorach (podpisy, inicjały), a tylko na dwóch kartach są daty (prawdopodobnie sporządzenia kart), dla kopalni „Śląsk” jest to data 6 marca 1939 r., a dla kopalni „Wujek” jest to dzień 30 sierpnia 1939 r. Karty zostały opracowane dla 36 kopalń. Należy zaznaczyć, że ilość kopalń na obszarze Polskiego Zagłębia Węglowego (polskiej części) w poszczególnych latach zmieniała się, co było wywołane, przede wszystkim, różnego rodzaju przyczynami natury ekonomicznej (rys. 3; Czarnocki, 1935). W Kartotece znalazły się także opisy kopalń (pięć kopalń), które znalazły się w granicach administracyjnych po aneksji Zaolzia dokonanej w październiku 1938 r. (Gąsior, 2008).

Należy zaznaczyć, że nazwa Polskie Zagłębie Węglowe była stosowana w okresie 1919–1939 na określenie miejsc występowania pokładów węgla kamiennego w granicach administracyjnych państwa polskiego i jest całkowicie odmienną od innych, późniejszych, definicji tego rejonu, opartych już na przesłankach geologicznych.

Przedstawione na Kartach opisy kopalń (pkt 4 karty) dotyczą nie tylko zagadnień związanych z historią powstania zakładu, ale także zagadnień technicznych. Przedstawione są dane techniczne maszyn i urządzeń oraz zagadnienia związane z planowaniem eksploatacji. Informacje powstały zapewne na podstawie przekazanych przez poszczególne kopalnie danych, jak i także na podstawie informacji będących już w posiadaniu autorów Kartoteki.

Poniżej przedstawiony jest przykładowy opis dotyczący kopalni „Anna” (punkt: „Historia przedsiębiorstwa”):

Rys. 3. Mapa przeglądowa Polskiego Zagłębia Węglowego z lokalizacją czynnych i zamkniętych kopalni węgla kamiennego – stan na 1935 r. (źródło: Czarnocki S., 1935). Objasnienia: I – wychodnie warstw (a - stwierdzone, b – przypuszczalne): 1 – chełmskich, 2 – siodłowych, 3- brzeźnych, II – kierunki warstw (a - stwierdzone, b – przypuszczalne): 4- libiąskich, 5 – chełmskich, 6 – łaziskich, 7 – orzeskich, 8 – rudzkich, 9 – siodłowych, 10 – brzeźnych, 11 – granica państwa, 12 – nasunięcia, 13 – uskoki, 14 – kierunki pokładów, podścielających karbon produktywny, 15 – kopalnie czynne, 17 – kopalnie nieczynne

Fig. 3. Overview map of Polish Coal Basin with the location of active and closed coal mines - as of 1935 (source: Czarnocki S., 1935). Legend: I – Outcropping formations (a - recorded, b - estimated): 1 – Chelm beds, 2 – Anticlinal beds, 3- Marginal beds, II – Formations direction (a - recorded, b - estimated): 4- Libiąż beds, 5 – Chelm beds, 6 – Łaziska beds, 7 – Orzesze beds, 8 – Ruda beds, 9 – Anticlinal beds, 10 – Marginal beds, 11 – State border, 12 – Overridings, 13 – Faults, 14 – Direction of underlying coal-bearing carboniferous formations, 15 – Active mines, 17 – Closed mines

Kopalnia „Anna”

„W 1832 r. Aptekarz i burmistrz z Rybnika August Ferdynand Fritsche dostał zezwolenie od władz na pokład „Anna”, który uprzednio otworzył szybem i przygotował chodnikami. Szyb leżał w odległości 418 m od szosy raciborskiej. Prawdopodobnie był to szyb powietrzny II (dawniej Ryszard). W roku 1834 głębokość szybu wynosiła 30 m. W 1840 r. Fritsche otrzymuje pierwsze nadanie „Anna”. Roku 1842 zabudowano pierwszą pompę parową w szybie Ryszard o mocy 6 km. W 1855 r. dostaje Fritsche drugie nadanie „Albin”. Łączy obydwie nadania pod nazwą „Skonsolidowana kopalnia Anna”. W tym samym roku zaczyna głębić szyb Jan (Johannes) z powodu nadmiernego przyphływu wody w szybie powietrznym II. W 1856 t. utworzono spółkę: połowę kuksów zatrzymał Fritsche,

druga połowę odstąpił spadkobiercom Józefa Domsa z Raciborza, braciom Domsom: Henrykowi, Juliuszowi i Leonowi. 1863 r. zgłębiono szyb Utgenant. W 1864 r. Fritsche sprzedaje braciom Doms połowę kuksów. 1867 r. rozszerzono obszar nadań do wielkości dopuszczalnej. 1872 r. bracia Domsowie odstąpili kopalnię „Towarzystwu Handlowemu Józef Doms”. 1882 r. zbudowano kolejkę linową z kopalni do dworca kolejowego w Rydułtowach (dawniej Czernica). W 1888 r. w pokładzie Frieda przerwała się kurzawka, która zatopiła całą kopalnię. 1889 r. nabył kopalnię: Emanuel Friedländer, właściciel „Towarzystwa sprzedaży węgla” Emanuel Friedländer und Co w Berlinie. W 1891 r. uruchomiono na nowo kopalnię po usunięciu kurzawki. 1901 r. nabyto nadania: Syrius (dawniej Sirius), Zawisza (Stur), Plinius, Odra (Oder), Zawada (Humboldt). 1903 r. złączono kopalnię Anna wraz z kop. Ema [Emma] i Rymer w Rybnickie Gwarectwo Węglowe. 1905 r. zgłębiono szyb powietrzny III (gl. Szyb pow.) aż do pokładu Stern. 1907 r. zbudowano sortownię przy dworcu w Rydułtowach. 1912 r. zaczęto głębić szyb Chrobry (Rudolf). Szyb zgłębiono częściowo przez zastosowaniem zamrażania. 1915 r. połączono kopalnię koleją żelazną ze stacją kolejową Olza. W tym samym roku zbudowano nową kotłownię oraz elektrownię przy szybie Chrobry. 1917 r. zaczęto szybem Chrobry wydobywać węgiel z poz. 260 m. 1918 r. zaczęto głębić szyb powietrzny IV (Zawada). 1918 r. zbudowano sortownię przy szybie Chrobry. 1922 r. ukończono głębenie szybu pow. IV do poz. 260 m. 1923 r. zbudowano płuczkę. W tym samym roku ukończono głębenie szybu powietrznego II z poz. 260 m na poz. 160 m. 1924 r. zaczęto głębenie szybu powietrznego II z poz. 160 m na 80 m. 1926 r. ukończenie szybu powietrznego II z poz. 160 m na poz. 80 m. 1928 r. zbudowano kolejkę linową wiszącą z kopalni Anna do koksowni przy kopalni Ema [Emma]. Dawniej wożono miał do koksowni koleją. 1931 r. zgłębiono szyb Jan z poz. 350 m na poz. 500 m. 1932 r. wprowadzono pierwsze ściany z kasztami wędrownymi na zawał. 1933 r. Rybnickie Gwarectwo Węglowe wydzierżawia południową część kopalni Charlotte. 1934 r. zaczęto przewozić ludzi na dole – obecnie przewozi się od szybu do miejsc pracy całą załogę. Na szybie Chrobry zabudowano 4-pietrowe klatki. 1935 r. R. G. W. wydzierżawia nadania Józefa Ema III i Gustaw Gabriele III od spadkobierców von Ruffera. 1936 r. zabudowano na szybie Zawada (szyb powietrzny IV) nowy wentylator o wydajności 3.500 m³/min. Zabudowano samoczynne automatyczne regulatory do odciągania kamienia i przerostu w maszynach osadowych na płucce. 1937 r. zaczęto głębić wspólny dla kopalni Anna i Ema [Emma] szyb powietrzny Jedłownik w Jedłowniku. Głównym zadaniem szybu ma być wentylacja partii pokładów zalegających w pobliżu szybu i zjazd załogi pracujących na obu kopalniach w tych pokładach. Wprowadzono na ścianach kaszty z szyn kolejowych. Pierwsza wcinarka łańcuchowa w chodnikach. Zabudowano i uruchomiono półtechniczna instalację flotacyjną do wzbogacania szlamu i pyłów węglowych systemu „Le Chatelier Pic” o wydajności 200 kg/min. 1938 r. uzyskano połączenie podziemne z kopalnią Ema [Emma] na poz. + 71 m (przez szyb Jedłownik). Wprowadzono na ścianach stemple żelazne. Pierwszy transporter gumowy na dole wybudowano dla transportu drewna i materiału na powierzchnię, pochylnią od stacji kolejowej do szybu Jan. Zaczęto budować nowy kocioł z paleniskiem pyłowym o powierzchni ogrzewalnej 700 m² i wydajności 45 ton pary na godzinę. 1939 r. przystąpiono do budowy skipu na szybie Chrobry poz. 350 m. Uruchomienie nastąpi we wrześniu br.”.

3. Autorstwo „Kartoteki Kopalni Węgla Kamiennego”

Autorami „Kartoteki Kopalni Węgla Kamiennego” byli pracownicy Państwowego Instytutu Geologicznego, znamienitej instytucji, która przechodziła do 1939 r. szereg zmian organizacyjnych. Uroczystego otwarcia Polskiego (tak zwanego w pierwszych latach działalności) Instytutu Geologicznego dokonał minister Przemysłu i Handlu Rzeczypospolitej, wielkopolski działacz gospodarczy dr Kazimierz Hącia, w dniu 7 maja 1919 r. Na dyrektora instytutu, liczącego wtedy 31 pracowników naukowych, powołano prof. Józefa Mrozewicza (Lindner, 1994).

Uchwalony statut Państwowego Instytutu Geologicznego określał szczegółowo stojące przed nim zadania (Lindner, 1994):

„Art. 1 Państwowy Instytut Geologiczny ma za zadanie:

a) badanie budowy geologicznej Polski; b) układanie i wydawanie map geologicznych Polski; c) badanie skał i minerałów użytecznych; d) wykonywanie badań hydrologicznych; e) wykonywanie prac geologicznych zgodnie z zamierzeniami gospodarczymi władz państwowych i przedsiębiorczości prywatnej; f) tworzenie i kompletowanie zbiorów petrograficznych, mineralogicznych i paleontologicznych, tudzież kopalni użytecznych i w ogóle materiałów, służących do wyjaśnienia budowy geologicznej kraju i zobrazowania jego bogactw kopalnych.; g) ogłaszanie sprawozdań z czynności Instytutu i wydawanie periodycznych publikacji naukowych.

Art. 2 Państwowy Instytut Geologiczny należy organizacyjnie do Ministerstwa Przemysłu i Handlu, podlega władzy Ministra Przemysłu i Handlu i ma siedzibę w Warszawie. W miarę potrzeby mogą być tworzone podległe Instytutowi stacje geologiczne”.

Wszystkie te zadania były realizowane przez stosunkowo niewielki zespół pracowników. Rangę i wagę Instytutu podkreślono w latach późniejszych tworząc państwową służbę geologiczną (Dz. U. nr 22, poz. 193, z 1938 r.). Tak szerokie zadania stawiane przed Instytutem wymagały prowadzenia prac w wielu ośrodkach. Jednym z nich była, między innymi, Stacja Geologiczna w Dąbrowie Górniczej, powstała w 1921 r. (Czarnocki, 1923; Doktorowicz-Hrebnicki, 1923). To właśnie w tej placówce zbierano i opracowywano dane geologiczno-górnice dotyczące kopalń węgla kamiennego.

Na siedzibę Stacji Geologicznej wybrano nieprzypadkowo budynek Państwowej Szkoły Górniczo-Hutniczej (PSGH) im. Stanisława Staszica w Dąbrowie Górniczej (popularnie zwanej „Szttygarką”). Długoletnie tradycje górnicze, lokalizacja w mieście gdzie była duża liczba kopalń, a także renoma samej Szkoły Górniczej, kształcącej od 1889 r. kadry dla całego polskiego przemysłu pozwoliły na wybranie tej lokalizacji. Niestety brak państwowych środków finansowych na uruchomienie Stacji mógł zablokować powstanie placówki. Instytut otrzymał wtedy olbrzymią pomoc ze strony Rady Zjazdu Przemysłowców Górniczych, która pozwoliła na bieżącą działalność (umeblowanie, ogrzewanie, materiały biurowe) ale i zapewniła bezpośrednich kontaktów geologów z poszczególnymi kopalniami (Srokowski, 1921a, 1921b). Równocześnie szczególną pomoc okazał, w pierwszym trudnym okresie organizowania działalności dyrektor PSGH

Rys. 4. Siedziba Państwowej Szkoły Górniczo-Hutniczej im. Stanisława Staszica w Dąbrowie Górniczej, Pawilon I w którym znajdowała się Stacja Geologiczna Państwowego Instytutu Geologicznego – stan w pierwszej połowie XX w. (fot. ze zbiorów Muzeum Miejskiego „Szttygarka” w Dąbrowie Górniczej)

Fig. 4. Premises of Stanisław Staszic’s Public School of Mining and Metallurgy in Dąbrowa Górnicza, Pavilion I, where Geological Station of the Polish Geological Institute was located - as of the first half of the 20th century (photo from the collection of “Szttygarka” City Museum in Dąbrowa Górnicza)

Zygmunt Radecki, który przeznaczył dla potrzeb Stacji kilka pomieszczeń znajdujących się w tzw. Pawilonie I Szkoły.

Stacja Geologiczna w Dąbrowie Górniczej działała do chwili wybuchu II wojny światowej (rys. 4) i była współfinansowana przez przedsiębiorców górniczych. Pierwszym kierownikiem Stacji Geologicznej został Arnold Sarjusz Makowski, a od 1922 r. był nim Stefan Czarnocki (Wójcik, 2006). Pozostałymi pracownikami Stacji Terenowej byli geolodzy: Stanisław Doktorowicz-Hrebnicki i Feliks Rutkowski.

Działalność geologów ze Stacji była skoncentrowana na badaniach Polskiego Zagłębia Węglowego, zarówno pod względem surowcowym, jak i poprzez przygotowywanie i opracowywanie map geologicznych. Kartografia geologiczna przez wiele lat stanowiła główny kierunek działań pracowników Instytutu (Czarnocki, 1935). Powstały tu pierwsze szczegółowe mapy geologiczne wraz z bardzo interesującymi objaśnieniami (Doktorowicz-Hrebnicki, 1935).

4. Podsumowanie

Wykonane przez pracowników Państwowego Instytutu Geologicznego opracowanie „Kartoteka Kopalni Węgla Kamiennego” zasługuje na szczegółowe opracowanie i reedycję. Zawiera ono szereg informacji, które w chwili wykonania były już bardzo war-

tościowe, a i obecnie stanowią niezwykle dokument. Dane przedstawione w Kartotece, oparte zarówno na informacjach otrzymanych z kopalń, jak i zbierane i opracowywane zapewne przez pracowników samego Instytutu, w sposób niezwykle drobiazgowy ukazują historię poszczególnych zakładów oraz ich plany i zamierzenia.

Niestety nie posiadamy obecnie żadnych informacji dotyczących autorów Kartoteki. Miejmy nadzieję, że w wyniku dodatkowych prac badawczych dane będzie poznanie wszystkich informacji towarzyszących powstaniu tego opracowania.

Literatura

1. CZARNOCKI S., *Stacja geologiczna w Dąbrowie Górniczej*. Prz. Górn.-Hutn., 1923, nr 1, s. 7–9.
2. CZARNOCKI S., *Polskie Zagłębie Węglowe w świetle badań geologicznych ostatnich lat dwudziestu (1914-1934)*. Państw. Inst. Geol., Mapa szczegółowa Polskiego Zagłębia Węglowego. Warszawa, 1935, z. 1, s. 1–276.
3. DOKTOROWICZ-HREBNICKI S., *Sprawozdanie z działalności stacji geologicznej w Dąbrowie Górniczej w pierwszej połowie r. 1923-go*. Prz. Górn.-Hutn., 1923, nr 9, s. 741–744.
4. DOKTOROWICZ-HREBNICKI S., *Arkusze Grodziec. Objąsnienie*. Państw. Inst. Geol., Mapa szczegółowa Polskiego Zagłębia Węglowego, z. 2. Warszawa, 1935, s. 1–218.
5. GAŚSIOR G. (red.), *Zaolzie. Polsko-czeski spór o Śląsk Cieszyński 1918–2008*. Fundacja Ośrodka Karta, Warszawa, 2008, s. 1–72.
6. LINDNER M. (wybór i opracowanie), *Z kart historii Państwowego Instytutu Geologicznego*. Biul. Państw. Inst. Geol., 1994, nr 370, s. 1–102.
7. SROKOWSKI K., *Rada Zjazdu przemysłowców górniczych. Sprawozdanie z działalności za czerwiec 1921-go*. Prz. Górn.-Hutn., 1921, nr 8, s. 370–372.
8. SROKOWSKI K., *Rada Zjazdu przemysłowców górniczych. Sprawozdanie z działalności za lipiec 1921-go*. Prz. Górn.-Hutn., 1921, nr 9, s. 431–432.
9. WÓJCIK A. J., *Regulamin zbierania okazów geologicznych na kopalniach węgla. Nieznany dokument z historii muzealnictwa (1921 r.)*. Pr. Nauk. Inst. Górn. Pol. Wrocł., nr 117. *Studia i materiały*, nr 32, 2006, s. 369–372.

Akty prawne

10. Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z 31 marca 1938 r. o państwowej służbie geologicznej. Dz. Ust. Nr 22, poz. 193, 1938 r.

HARD COAL MINE INDEX – HISTORY OF MINING FORGOTTEN DOCUMENT

“Hard Coal Mine Index” is a document inseparably connected with the history of hard coal mining in Poland. Handwritten document was produced in 1939 and contains various information about 36 hard coal mines located in the area of Polish Coal Basin, inter alia: data on the history of mines, scale of production, outreach of individual coal fields as well as coal beds characteristics. This document was not previously known to experts and deserves further detailed study.